

Oponentský posudek na diplomovou práci Evy Brízové, Fenomén družstevnictví na českém venkově, Praha 2010, 139s.

Fenomén družstevnictví na českém venkově je jako téma závěrečné atestační práce magisterského studia oboru hospodářských a sociálních dějin plně akceptovatelný, ale jeho studium je náročné, zvláště pokud by mělo jít o původní práci, jež by obohacovala národní historiografii. V posuzovaném případě však byl diplomní úkol buď příliš široce vymezen, nebo se nepodařilo najít optimální koncept pro jeho zvládnutí, kde se nabízelo např. zkoumání názorů zahraničních i domácích teoretiků družstevnictví a jejich reflexe ve venkovské společnosti historických zemí. Až na některé partie text žel zůstal v rovině základního kompilativního přehledu, byť nepopírám zvýšené úsilí autorky po hledání předpokladů uplatnění družstevních principů a jejich dalších konsekvencí. Vhodné by také bylo více uplatnit metody sociálních dějin.

Vlastní úvod práce, kde je problematika patřičně představena, byly v něm položeny určité otázky a družstevnictví na teritoriu českých zemí rozčleněno do jednotlivých období, je poměrně slibný. Vítám rovněž úsilí o terminologickou precizaci pojmu družstevnictví, které však zůstalo ve filologickém nazírání Vladimíra Šmilauera, (kam by se např. zařadila lesní družstva). Úvěrní družstva pak nelze vydělovat z komplexu peněžních ústavů, kde jsou nahlížena jako segment tzv. ústavů lidového peněžnictví. Jisté výhrady mám k pojednání o pramenech a literatuře. Rozbor literatury je redukován na výčet děl se stručnou obecnější charakteristikou a nepřibližuje práce, jež autorce umožnily hlubší porozumění zkoumané problematice. Praměny jsou zastoupeny jen sporadicky.

Ve vstupní kapitole vítám upozornění na genezi idejí svépomoci, principů družstevnictví a na jejich tvůrce a nositele v Anglii, Francii a Německu. Není však neskromné žádat, aby kol. Brízová pracovala s rozsáhlejší literaturou a nevynechávala produkci zahraniční, jež v tomto směru přinesla závažné výsledky. V „Rakouském období“, (jak bylo pojmenováno), nevznikly okresní hospodářské záložny svépomocí, ale na základě zásahu státu. První rakouská spořitelna ve Vídni „nespatřila světlo světa“ v roce 1919 a vídeňská spořitelna nezřídila pobočku v Brně v roce 1926. Následně je uveden kompilativní nástin o spořitelnách a o úvěrních družstvech, jež povstala podle zásad Friedricha Wilhelma Raiffeisenka, a zjevně neúplná informace o družstevních svazech, neboť Ústřední jednota hospodářských družstev nebyla zdaleka jedinou organizací svého druhu v českých zemích. Zkoumání motivů zakládání zemědělských družstev se jeví jako velmi dobrý nápad, ale poněkud nerozumím, proč zde přichází rámcový nástin majetkových poměrů na vesnici

orientovaný na vlastnictví půdy a náčrt změn v zemědělské výrobě druhé poloviny 19. století, kde je ke konci vložen údaj o skladištních družstvech. Motivem vzniku např. úvěrních družstev zřetelně byla zvýšená potřeba investic, dostupného úvěru v souvislosti s rozvojem kapitalismu, jak ostatně prokázal Ivo Plecháček ve stati uveřejněné v periodiku Hospodářské dějiny, a u nákupních, prodejních a skladištních družstev poměry na trhu, usnadnění odbytu, lepší zpeněžení produktů apod. Partie o právní úpravě družstevnictví postrádá alespoň naznačení aplikace a realizace práva. Dále se hovoří o družstevnictví v programech politických stran, zkoumán však je pouze program české Agrární strany.

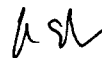
V části o družstevnictví v meziválečném Československu a za okupace jsou její úvodní pasáže věnovány přehledu pozemkové reformy a družstevnictví rozhodně netvoří jádro výkladu, což obdobně platí pro text o zemědělské výrobě v Československé republice, o zemědělské krizi a o opatřeních proti ní. Autorkou vytčená relace mezi vyšší výnosů a dalších výsledků zemědělské výroby a hustotou sítě družstev na konkrétním území se jeví být až příliš spekulativní. Pro efektivitu zemědělství v rámci státu i zemí byly důležitější jiné faktory. (Agrární národohospodář a správovědec Brdlík se nejmenoval Václav, ale Vladislav.) Vhodné a symptomatické je upozornění na personální propojení družstevních centrál s politickými stranami. Vyslovená hypotéza by však měla být ověřena, aby se stala konstatováním. Pozitivně hodnotím rozbor názorů na družstevnictví tzv. Generace Brázdy, jak skupinu mladých agrárních intelektuálů soustředěných kolem této revue označil ve své publikaci jeden z jejích členů František Kutnar.

Jako epilog předložené práce lze chápat kapitolu o družstevnictví po roce 1945, jež nejprve stručně referuje o zákazu agrární (republikánské) strany a o zájmech jednotlivých stran Národní fronty, hlavně KSČ, dále o snahách obnovit tradiční družstevnictví, jež byla spojena i s návratem předválečných funkcionářů do družstevních struktur a o podobě „nového“ družstevnictví, jehož cílem bylo omezení soukromého vlastnictví a podpora kolektivních metod práce. Příhodně je podána paralela s kolchozy v SSSR, kdy po převzetí moci KSČ došlo k tzv. socializaci venkova, tedy k faktické sovětizaci československého družstevnictví a jeho přebudování podle principů uplatňovaných v SSSR. Ty vycházely z ruských zvyklostí (obščina) a z ideologicko-mocenských představ teoretiků komunismu. Poměrně zdařile je nastíněn další vývoj v rámci koncentrace a centralizace československého družstevnictví. Celkový dojem povyšuje a stabilizuje závěr díla s částečným zobecněním poznatků a jejich zařazením do souvislostí. Seznam literatury a pramenů vcelku odpovídá standardu. (Poznámkový aparát však není plně unifikován.)

S určitými menšími rozpaky, neboť jde o práci diplomovou, ale po zvážení všech skutečností, přece, doporučuji předložený text k obhajobě a vše další ponechávám na jejím průběhu.

Navzdory hodnocení dobře.

V Praze, dne 9.9.2010

Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.